

تاریخ دریافت: ۸۹/۵/۴

تاریخ پذیرش: ۸۹/۵/۲۹

اثر فعالیتهای خارج از ترازنامه بر ریسک و بازدهی بانکها

دکتر احمد مدرس / عضو هیات علمی دانشکده مدیریت دانشگاه تهران
عباس طالع فرد / کارشناس ارشد حسابداری بانکی موسسه عالی بانکداری

چکیده

در تحقیق حاضر اثر فعالیتهای خارج از ترازنامه (با دو شاخص حصه غیر بهره‌ای درآمد و لگاریتم مجموع ارقام زیر خط ترازنامه) بر بازده بانکها (با دو شاخص نسبت بازده دارایی‌ها و نسبت بازده حقوق صاحبان سهام) با استفاده از اطلاعات ۱۰ بانک تجاری شامل ۶ بانک دولتی و ۴ بانک خصوصی در بازه زمانی ۱۳۸۱ تا ۱۳۸۷ بررسی شد و نتایج نشان داد که در مجموع فعالیتهای خارج از ترازنامه، تاثیر معناداری بر بازده بانکها دارد.

همچنین تاثیر فعالیتهای خارج از ترازنامه بر شاخص ریسک کل بانکها (با شاخص مجموع واریانس درآمدهای بهره‌ای و واریانس درآمدهای غیر بهره‌ای) سنجیده شد و نتایج نشان داد که این ارتباط کاملاً معنی‌دار است.

نتایج این تحقیق در مجموع نشان می‌دهد که فعالیتهای خارج از ترازنامه تاثیر بسیار چشمگیری بر بازدهی بانکها دارد که این امر موجب تمایل روز افزون بانکها به ارائه این فعالیتها شده است، هر چند به دلیل عدم ثبات، این فعالیتها بر خلاف فعالیتهای سنتی بانکداری ریسک بانکها را نیز افزایش می‌دهد.

واژگان کلیدی

فعالیتهای خارج از ترازنامه، درآمدهای غیر بهره‌ای، نسبت بازده حقوق صاحبان سهام، نسبت بازده

دارایی‌ها، ریسک کل بانکها

مقدمه

بسیاری از متخصصان علوم بانکی، شیوه سنتی بانکداری را که در آن بخش اعظم درآمد بانکها از محل پرداخت تسهیلات به افراد (حقیقی و حقوقی) تحقق پیدا می‌کند، غیر قابل تغییر و انعطاف‌ناپذیر می‌دانند و معتقدند وظیفه اصلی بانک به جمع‌آوری وجوه (منابع) و پرداخت آن در قالب تسهیلات خلاصه می‌شود، اما سیستم کسب درآمد در بانک‌های پیشرفته در حال تغییر و دگرگونی است، به نحوی که سهم کسب درآمد از محل ارائه خدمات به‌طور مرتب در حال افزایش است. کاهش نرخ سود تسهیلات بانکی، حاشیه سودآوری بانک‌ها را تحت تأثیر جدی قرار داده و آنها را به کسب درآمد از راه‌هایی غیر از پرداخت تسهیلات تشویق کرده است.

در این میان، فعالیتهای خارج از ترازنامه به عنوان مهمترین بخش فعالیتهای نوین بانکی، رشد بسیار چشم‌گیری در نظام بانکداری جهان داشته است. هر چند رشد قابل توجه این فعالیتهای در جهت دستیابی به حاشیه سود بالا و همچنین پوشش ریسکهای مختلف بانکداری صورت گرفته است. ارائه خدمات اعتبارات اسنادی صادراتی- وارداتی (ارزی و ریالی)، ارائه انواع خدمات نوین ارزی، بانکداری الکترونیکی، خدمات مشاوره مالی و استفاده از ابزارهای مشتقه در بازارهای بین‌المللی بخشی از خدمات نوینی است که بانکها انجام می‌دهند. شاید بتوان گفت دستیابی به حاشیه سود مطلوب آرزوی دیرینه مدیران است و افزایش حاشیه سود با تنوع خدمات و تقلیل بهای تمام شده آن امکان‌پذیر است. این فعالیتهای کلیه معاملات بانکی را شامل می‌گردد که در ترازنامه بانک به شکل دارایی یا بدهی منعکس نمی‌شوند. همچنین این مفهوم کلیه تعهداتی که ثبت نمی‌شود و نیز کلیه تعهداتی را که بر اثر یک رویداد آتی به جریان نقد تبدیل می‌شوند در بر می‌گیرد. مثلاً تضمین یک وام، زمانی منجر به تعهد می‌شود که اقساط وام مزبور پرداخت نشود. (صحاف رضوی، ۱۳۸۵)

یکی از دلایل انجام فعالیتهای خارج از ترازنامه به وسیله بانکها، پوشش ریسکهای مختلف است. با این حال استفاده از این ابزارها برای مدیریت ریسک، خود منجر به ایجاد انواع مختلف و متعددی از ریسک برای بانکها شده است که قضاوت کلی درباره نتیجه مدیریت ریسک حاصل از پرداختن به این فعالیتهای را با ابهام روبرو نموده است. (کریمی، ۱۳۸۴)

با توجه به این مهم که بانکها در سراسر دنیا نقش بسیار مهمی در فعالیتهای اقتصادی و بازرگانی دارند، مخاطراتی که افزایش بی‌رویه این فعالیتهای می‌تواند برای صنعت بانکداری در دنیا به همراه داشته باشد، همواره از نگرانی‌های اصلی متولیان بانکی در سراسر جهان به شمار می‌رود. بانکها به

واسطه سپرده‌گذاران و وام‌گیرندگان مختلف با انواع بازارهای پولی و مالی در ارتباط بوده و به همین دلیل دائماً با ریسکهای مختلفی مواجه می‌شوند، به طوری که ممکن است ورود به یک بازار و یا خروج از آن کاهش یا افزایش یک یا چند نوع ریسک را به همراه داشته باشد. وقوع بحران‌های مالی در ۳۰ سال گذشته که آخرین مورد آن ناشی از بحران بانکهای ایالات متحده بود و آثار آن تا زمان نگارش این مقاله نیز ادامه دارد، بیش از پیش توجه بانکها را به بررسی و شناخت انواع ریسکها جلب نموده است.

بحران بزرگ مالی کنونی در جهان یکی از پدیده‌ترین بحران‌های تاریخ اقتصادی معاصر بوده است. دلایل دامنه‌گسترده بحران از سویی درهم‌آمیزی گسترده و عمیق بازارهای مالی در سطح جهان و از سوی دیگر طیف متنوع ابزارهای مالی ناشی از فرآیند شتابان «تبدیل داراییها به اوراق بهادار»^۱ طی دو دهه اخیر و دامنه‌گسترده سرمایه‌گذاران نهادی و غیرنهادی در بازارهای مالی سرتاسر جهان بوده که سبب داراییهای آنها مملو از انواع ابزارهای مالی است.

بحران بزرگ مالی تأثیرات چشمگیر درازمدتی بر اقتصاد جهانی خواهد گذاشت که نشانه‌های آن از هم‌اکنون نیز ظاهر شده است. نخستین عامل مهم بحران بزرگ مالی فرآیند ابزارسازی‌های مالی، تبدیل داراییها به اوراق بهادار و تکنیک‌های مهندسی مالی و مدیریت ریسک می‌باشد. تجربه بحران اخیر نشان می‌دهد استفاده از تکنیک‌های جدید مدیریت ریسک با موفقیت همراه نبوده است و در حقیقت به نظر می‌رسد این تکنیک‌ها، فقط تامین مالی هرچه بیشتر را هدف قرار داده بودند بدون آن که به مخاطرات احتمالی آن توجه کافی کرده باشند. به روشنی پیداست که نظارت کافی بر فعالیتهای خارج از ترازنامه وجود نداشته و نهاد ناظر بر بازارهای مالی فاقد ابزارهای نظارتی در این زمینه بوده، یا در صورت داشتن چنین ابزارهایی به نحو مناسبی از آن استفاده نکرده است. تجربه بحران اخیر به خوبی می‌آموزد که فعالیتهای خارج از ترازنامه در عین حال که مجراهای جدیدی برای انتقال نقدینگی و رونق‌بخشی به فعالیتهای اقتصادی پدید می‌آورد، می‌تواند نقش مهلکی نیز در تخریب اقتصاد واقعی ایفا کند و لازم است که در تمامی مراحل استفاده از این اقلام نظارت کافی وجود داشته باشد. این مهم، انگیزه‌ای برای تحقیق حاضر گردید تا با بررسی موشکافانه این فعالیتها در ایران، این بار از زاویه‌ای دیگر به آنها نگرسته شود و علاوه بر منافع ناشی از این فعالیتها، به مخاطرات و خساراتی که می‌تواند به همراه داشته باشد نیز توجه شود. در این مقاله به منظور دستیابی به یک راه حل بهینه برای استفاده هر چه بهتر از فعالیتهای خارج از ترازنامه در جهت دستیابی به بازدهی

بیشتر و به حداقل رساندن ریسک، رابطه این فعالیتها و ریسک و بازدهی در بانکها بررسی شده است.

مبانی نظری و پیشینه تحقیق

طی سالهای اخیر بسیاری از بانکها در سراسر جهان، پورتفوی خود را با ارائه خدمات غیر سنتی گسترش دادند و فعالیتهای خارج از ترازنامه نظیر اعتبارات اسنادی، ضمانتنامهها، تبدیل به اوراق بهادار کردن و اوراق مشتقه به سرعت بسیار زیادی توسعه یافتند؛ در نتیجه درآمدهای کارمزدی و دیگر درآمدهای غیر بهره‌ای به طرز قابل توجهی افزایش یافتند.

استفاده از این نوع فعالیتها در حیطه مدیریت ریسک از دهه ۸۰ میلادی آغاز شد و طی این مدت سهم این اقلام در قیاس با اقلام منعکس در ترازنامه از رشد بسیار بالایی برخوردار بوده است. این اقلام در ظاهر قطعیت ندارند و فقط وعده‌ای از طرف بانک هستند که می‌توانند در صورت تحقق در قالب داراییها و بدهیهای بانک گنجانده شوند. با این حال، صرف وجود آنها حاکی از پذیرش خطر از طرف بانکها است و هر گونه اختلالی در بازارهای بین‌المللی می‌تواند تاثیری بر این اقلام داشته باشد که انعکاس آن در ترازنامه، به سلامت بانک خدشه وارد کرده و حتی می‌تواند به ورشکستگی بانک منجر شود. (کالمز^۲ و تئورت^۳، ۲۰۰۹)

نکته جالب در این است که بسیاری از اقلام انتظامی مانند ضمانتنامهها، معاملات سلف^۴ و اختیار معامله برای کاهش و پراکنده ساختن انواع خطرهای طراحی شده‌اند، در حالی که بسیاری از ناظران ادعا می‌کنند که درست عکس این وضعیت نیز می‌تواند رخ دهد. البته نگرانی اصلی از آنجا ناشی می‌شود که در صورتی که این اقلام به درستی اداره نشوند می‌تواند به کمبود نقدینگی و زیانی غیر قابل انتظار منجر شود.

در ادامه ساختار درآمد در بانکها، فعالیتهای خارج از ترازنامه و پیشینه تحقیق مطرح می‌شود.

ساختار درآمد بانکها

۱- درآمد حاصل از عملیات واسطه‌گری مالی

این نوع درآمد از تفاوت نرخ سود پرداختی به سپرده‌گذاران و نرخ سود دریافتی از پرداخت تسهیلات به‌دست می‌آید. باتوجه به وظیفه مهم بانکها (جمع‌آوری وجوه و توزیع آن در قالب تسهیلات)، درآمد حاصل از تفاوت نرخ سود از منابع اصلی درآمدی آنها محسوب می‌شود. این نوع درآمد از فعالیت اصلی و اساسی بانک که همان واسطه‌گری مالی است، نشأت می‌گیرد. در سالهای

قبل، وجود تفاوت زیاد بین نرخ سود دریافتی با سود پرداختی بانکها و تسهیلاتی که می‌توانست تا حداکثر ۲۴ درصد سود نصیب بانک کند، موجب افزایش رغبت بانکها به جذب منابع بلندمدت و عزم آنها برای کسب درآمد از این محل می‌شد، لیکن در حال حاضر و با توجه به سیاستهای جدید دولت مبنی بر کاهش نرخ سود تسهیلات بانکی، جهت‌گیری بانکها تغییر یافته و شاید دسترسی به منابع بلندمدت (گران قیمت) از اهداف اصلی آنها محسوب نشده و جذب هر چه بیشتر منابع ارزان قیمت در دستور کار قرار گرفته است. در نتیجه سؤال اساسی که ذهن بانکداران را به خود مشغول داشته، این است که چه راهی برای افزایش روند سودآوری بانکها وجود دارد؟ پاسخ به این سؤال در اخذ کارمزد از محل خدمات نوین بانکداری مستتر است.

۲- درآمد حاصل از فعالیت‌های کارمزدی

در سطح بین‌المللی همراه با افزایش رقابت، جهت‌گیری مدیران بانکها نیز به سمتی دیگر یعنی کسب حداکثر درآمد از محل ارائه خدمات معطوف شده است. از طرف دیگر مقررات نهادهای نظارتی بین‌المللی مانند کمیته بال و تاکید شدید آن بر رعایت نسبت کفایت سرمایه سبب شده تا بانکها رغبت زیادی به افزایش ناگهانی دارایی‌های ریسک‌پذیر مانند تسهیلات نداشته باشند؛ لذا اخذ کارمزد از راههای گوناگون با لحاظ کردن انواع ریسک مورد توجه قرار می‌گیرد. مهمترین بخش درآمدهای کارمزدی در بانکها فعالیت‌های خارج از ترازنامه می‌باشند.

فعالیت‌های خارج از ترازنامه بانکها

یکی از عواملی که صورتهای مالی بانکها را از سایر مؤسسات متفاوت می‌سازد ارقام احتمالی و تعهدات مشروطی است که از معاملات متداول بانکها ناشی و در زمان وقوع در حسابها به‌عنوان تعهد یا بدهی شناسایی نمی‌شود. این ارقام که بخش عمده‌ای از کسب و کار بانک را تشکیل می‌دهند به ارقام خارج از ترازنامه مشهور شده‌اند و اثر عمده‌ای بر میزان ریسکی دارند که یک بانک در معرض آن است. (علی‌محمد، ۱۳۸۲)

فعالیت‌های خارج از ترازنامه متداول در ایران

ضمانتنامه: ضمانتنامه سندی است که به موجب آن بانک ضمانت اشخاص حقیقی و حقوقی را در رابطه با انجام تکالیف و تعهدات موضوع قرارداد فیما بین ذینفع و ضمانت شونده (مشتری)، در مقابل

ذینفع به عهده میگیرد. (جمشیدی، ۱۳۸۳)

اعتبار اسنادی: اعتبار اسنادی، تعهدی از بانک است که به خریدار و فروشنده داده می‌شود و به موجب آن تعهد می‌شود که میزان پرداختی خریدار به فروشنده به موقع و با مبلغ صحیح به دست فروشنده خواهد رسید. هرگاه که خریدار قادر به پرداخت مبلغ خرید نباشد، بانک موظف است باقی مانده یا تمام مبلغ خرید را بپردازد. (شیرازی، ۱۳۸۳)

وجوه اداره شده: بانکها به عنوان واسطه‌گران مالی عامل پرداخت تسهیلات مورد نظر وزارتخانهها، ادارات و شرکتها به مشتریان و کارکنان و کلیه کسانی میباشند که از طرف آنها به بانک معرفی شوند، بانکها همچنین مسئول وصول اقساط و تسهیلات در سررسید بوده و طبق قرارداد درصدی از سود تسهیلات و همچنین جرایم دیرکرد اقساط این نوع تسهیلات به عنوان کارمزد خدمات ارائه شده به بانکها تعلق میگیرد. (حنیفه، ۱۳۸۸)

خطاهای اعتباری: خطاهای اعتباری توافقی است بین یک بانک و مشتری که طی آن مشتری می‌تواند تا حد توافق شده طی یک دوره‌ای از تسهیلات بانک استفاده نماید. (کریمی، ۱۳۸۴)

پیشینه تحقیق

بدون شک یکی از مهمترین عوامل بحران اخیر مالی که اکثر کشورهای جهان را فراگرفته است، فعالیتهای خارج از ترازنامه بانکها است، بدین صورت که تبدیل به اوراق بهادار نمودن بیش از حد داراییها که باعث توانایی بانکها در افزایش نقدینگی آنها می‌شد سرانجام در اثر عدم تطابق سررسید داراییها به یک بحران مالی جهانی منجر شد. (فارهی^۵ و تیروول^۶، ۲۰۰۹، گورتون^۷ و متریک^۸، ۲۰۰۹)

درهسته مرکزی این بحران، تغییرات اخیر بانکداری قرار دارد که شامل تمام اهرمهای مالی بانکداری بر مبنای بازار می‌باشد. این نوع جدید بانکداری که آدرین^۹ و شین^{۱۰} (۲۰۰۹) آن را «بانکداری سایه» نامیده‌اند، چالش قابل توجهی را ایجاد کرده است. در خصوص این نوع جدید بانکداری، درک کامل رفتار فعالیتهای خارج از ترازنامه اهمیت بسیاری دارد. (کالمز و تئورت، ۲۰۰۹)

در آغاز دهه ۱۹۸۰ فعالیتهای غیر واسطه‌گری مالی و نوآوری‌های مالی منجر به تمایل بیشتر بانکها به ساختار متمایل به بازار شد. با اتکای فزاینده بازارهای مالی به سرمایه‌گذاری وجوه در کانادا و امریکا و دیگر کشورها (بوید^{۱۱} و گرتلر^{۱۲} ۱۹۹۴ و کالمز^{۱۳} ۲۰۰۴ و رولدوس^{۱۴} ۲۰۰۶) یک سیر تکاملی مشاهده شد که این سیر تکاملی منجر به تحولی اساسی در مدیریت مالی بانکها شد که به وسیله

کاهش در حصه وام بانکها و افزایش در حصه اوراق قرضه بانکها نمایان شد. این دگرگونی مالی، کسب و کار بانکها را به چالش کشید و موجب نوسانات نامنظم مالی گردید. بانکها به شکلی روزافزون اجازه می‌یافتند تا به عنوان معامله‌گران اوراق بهادار در جهت عرضه خدمات قابل اطمینان و ایجاد پورتفوی مناسب برای سرمایه‌گذاران اقدام کنند. ضمن اینکه آنها شروع به تبدیل به اوراق بهادار نمودن وامها کردند، یک حرکت خطی با فرایندهای غیر واسطه‌گری مالی. این نوع از فعالیتهای غیرسنتی مانند فعالیتهای کارمزدی و درآمدهای حق‌الزحمه‌ای، درآمدهای تجاری و دیگر درآمدهای غیربهره‌ای، به عنوان فعالیت‌های خارج از ترازنامه طبقه‌بندی شده‌اند. بانکها در ابتدا بر این تصور بوده‌اند که این نوع جدید از فعالیتها به همراه بهبود در تعامل ریسک و بازده آنها منجر به ایجاد مزایای مختلف و با اهمیتی می‌شوند (رز^{۱۴} - ۱۹۸۹ و ساندرز^{۱۵} و والترز^{۱۶} - ۱۹۹۴) هر چند که این تفکر از جهاتی صحیح به نظر می‌رسد. چرا که کاسو^{۱۷} و جیراردن^{۱۸} (۲۰۰۴) عنوان کردند که استفاده از فعالیتهای خارج از ترازنامه منجر به افزایش سطوح بهره‌وری برای بانکها می‌شود.

در آمریکا و کانادا محققان به نتیجه‌ای کاملاً معکوس رسیده‌اند: فعالیتهای خارج از ترازنامه عامل افزایش قابل توجه در افزایش نوسان درآمد خالص عملیاتی است. (آچاریا^{۱۹} و دیگران - ۲۰۰۲، استیرو - ۲۰۰۴a، استیرو - ۲۰۰۶b، استیرو و رامبل - ۲۰۰۶، کالمز و لیو^{۲۰} - ۲۰۰۹، کالمز و ثورت - ۲۰۰۹a، دی جونقه^{۲۱} - ۲۰۰۹) از این گذشته این موج نوسان به نظر نمی‌رسد که باعث افزایش معیارهای بازدهی بانکها مانند نسبت بازده داراییها و نسبت بازده حقوق صاحبان سهام شوند. در واقع معیارهای بازدهی بانکها با افزایش حصه درآمد غیر بهره‌ای کاهش یافتند.

آوری^{۲۲} و برگر^{۲۳} (۱۹۹۱)، کوپنهاور^{۲۴} و استور^{۲۵} (۱۹۹۱) عنوان کردند که با وجود اینکه فعالیتهای خارج از ترازنامه برای بانکها درآمد کارمزد ایجاد می‌کنند، ریسک بانک را هم بالقوه افزایش می‌دهند. بنت^{۲۶} (۱۹۸۶) نشان داد که فعالیتهای خارج از ترازنامه، موجب افزایش ریسک اعتباری می‌شوند، زیرا این فعالیتها بدون الزامات قانونی خود فرصتی را برای افزایش قابل توجه اهرم مالی^{۲۷} فراهم می‌کنند. مثلاً با خرید یک اختیار معامله توسط بانک، ممکن است که بهره ریسک نرخ کاهش یابد، لیکن ریسک اعتباری آن افزایش خواهد یافت. چودری^{۲۸} (۱۹۹۲) نیز عنوان نمود که مبادرت به انجام فعالیتهای خارج از ترازنامه، ریسک نقدینگی را افزایش خواهد داد؛ چراکه ریسک نقدینگی بدین شکل حاصل می‌گردد که تعداد بسیاری از مشتریان بخواهند در یک زمان وجوه سپرده خود را مطالبه نمایند. چیزی که مدتهاست می‌دانیم این است که افزایش در فعالیتهای غیر سنتی تاثیر بسیار زیادی

بر تعامل ریسک و بازده داشته است (یانگ^{۲۹} و رولاند^{۳۰}، ۲۰۰۱، استرلا^{۳۱}، ۲۰۰۲، آچاریا^{۳۲}، ۲۰۰۲، کلارک^{۳۳} و سیمز^{۳۴}، ۲۰۰۲، استیرو، ۲۰۰۴، استیرو و رامبل^{۳۵}، ۲۰۰۶، بائله^{۳۶} و دیگران، ۲۰۰۷، دی جونقه-۲۰۰۹). این موضوع عامل افزایش نوسان درآمد خالص عملیاتی می‌شود بدون اینکه با افزایش در بازدهی این مساله را جبران کند. (استیرو ۲۰۰۴، بائله و دیگران ۲۰۰۷، دی جونقه ۲۰۰۹) تغییرات در تعامل ریسک و بازده منجر به این خواهد شد که بانکها حصه غیر بهره‌ای درآمد خود را تعدیل کنند. در حقیقت شواهد تجربی موجود نشان می‌دهند که بانکها هنگامی که به نقدینگی بیشتری نیاز دارند بیشتر به فعالیتهای خارج از ترانزنامه روی می‌آورند. خلاصه تحقیقاتی که در داخل و خارج از کشور در این خصوص انجام شده است در دو نگاره ۱ و ۲ ارائه شده است:

نگاره شماره ۱- خلاصه تحقیقات داخلی

ردیف	محقق	عنوان تحقیق	نتایج تحقیق
۱	کریمی (۱۳۸۴)	بررسی تحولات فعالیتهای خارج از ترانزنامه در بانکداری جهانی (۱۳۸۰-۱۳۸۳)	رشد کمتر فعالیتهای خارج از ترانزنامه در ایران نسبت به کشورهای صنعتی پیشرفته به دلیل عدم وجود بازارهای شفاف مالی و ابزارها و نهادها و قوانین.
۲	حنیفه (۱۳۸۸)	علل گرایش بانکهای کشور به اقلام خارج از ترانزنامه (۱۳۸۱-۱۳۸۷)	بی‌تأثیر بودن شرایط کلان اقتصادی و قوانین و مقررات بر روند استفاده از اقلام خارج از ترانزنامه. تنها عامل موثر عامل اندازه بانک می‌باشد.

نگاره شماره ۲- خلاصه تحقیقات خارجی

ردیف	محقق	عنوان تحقیق	نتایج تحقیق
۱	استیرو (۲۰۰۲)	آیا راه حل متنوع سازی در بانکداری، درآمدهای غیر بهره ای است؟ (۲۰۰۱-۱۹۷۰)، امریکا	اتکای بیشتر به درآمد غیر بهره ای مخصوصاً درآمدهای تجاری، منجر به تحمل ریسک بالاتر شده و سود تعدیل شده با ریسک را کمتر می‌کند.
۲	استیرو (۲۰۰۶)	شواهدی جدید در مورد عوامل تعیین کننده ریسک بانک (۲۰۰۴-۱۹۹۷)، امریکا	ناپایداری درآمدهای حاصل از تبدیل به اوراق بهادار نمودن، سود حاصل از فروش وامها، سود حاصل از دیگر داراییها، و دیگر درآمدهای غیر بهره ای

۳	بانله و دیگران (۲۰۰۷)	آیا بازار سهام، متنوع سازی بانک را ارزشگذاری می کند؟ (۲۰۰۴-۱۹۸۹)، اروپا	متنوع سازی ناشی از انجام فعالیتهای مالی متمایز موجب افزایش ریسک سیستماتیک بانکها می گردد. تاثیر آن بر جزء غیر سیستماتیک ریسک، غیر خطی و دارای شیب نزولی.
۴	عبد کریم ^{۳۷} و سوک جی ^{۳۸} (۲۰۰۷)	فعالیتهای خارج از ترازنامه و عملکرد بانکها در مالزی (۲۰۰۳-۱۹۹۵)، مالزی	ریسک بازار به شکل معنا داری از فعالیتهای خارج از ترازنامه تاثیر می پذیرد. بازدهی سهام، با فعالیتهای خارج از ترازنامه رابطه ای منفی دارد.
۵	ناچان ^{۳۹} و قوش ^{۴۰} (۲۰۰۷)	تحلیل تجربی از فعالیتهای خارج از ترازنامه در بانکهای هندی (۲۰۰۴-۱۹۹۶)، هند	عامل مقررات و نیروهای بازار تحت تاثیر خصوصیات خاص بانکها قرار دارند. شرایط اقتصاد کلان در جهت ترویج الگوی فعالیتهای خارج از ترازنامه عمل می کنند.
۶	واگنر ^{۴۱} (۲۰۰۸)	متنوع سازی در مؤسسات مالی و ریسک سیستماتیک، امریکا	متنوع سازی در دراز مدت مطلوب نمی باشد.
۷	دمیرگوک کنت ^{۴۲} و هوپزینگا ^{۴۳} (۲۰۰۹)	فعالیت بانک و راهبردهای تامین وجوه و اثر آن بر ریسک و بازده (۲۰۰۷-۱۹۹۵)، ۱۰۱ کشور دنیا	راهبردهای بانکداری که بطور آشکار به ایجاد درآمدهای غیر بهره ای یا تامین وجوه از روش جذاب غیر سپرده ای اتکا می کنند، بسیار مخاطره آمیز هستند.

مبنای تحقیق

تحقیق حاضر بر اساس تحقیقی تحت عنوان "اثر فعالیتهای خارج از ترازنامه بر بازدهی بانکها" (کالمز و ثورت، ۲۰۰۹) انجام شده است. این تحقیق، در کشور کانادا و در بازه زمانی ۱۹۸۸ تا ۲۰۰۷ به بررسی اثر فعالیتهای اقلام خارج از ترازنامه بر روی ریسک و بازدهی بانکها پرداخته است که در آن اولاً اثبات می شود که فعالیتهای خارج از ترازنامه موجب افزایش ریسک پذیری بانکها می شود. ثانیاً به تغییر در تعامل ریسک و بازدهی و همبستگی میان وام دهی سنتی بانکها و فعالیتهای خارج از ترازنامه استناد شده است. این تحقیق با استناد به مطالعات اخیر مانند استیرو^{۴۴} و رامبل^{۴۵} (۲۰۰۶) عنوان می کند که افزایش فعالیتهای خارج از ترازنامه لزوماً موجب ایجاد منفعت برای بانکها نمی شود. با توجه به مطالب ذکر شده در تحقیق حاضر تاثیر فعالیتهای خارج از ترازنامه در بانکهای تحت بررسی در ایران بر شاخصهای بازدهی شامل بازده داراییها، بازده حقوق صاحبان سهام و ریسک بانک بررسی شده است.

روش و متغیرهای تحقیق

تحقیق حاضر، تحقیقی توصیفی است که در آن روابط میان متغیرها با استفاده از آزمونهای آماری تک و چند متغیره توصیف می‌شود. از لحاظ هدف، این تحقیق از نوع تحقیقات کاربردی است که نتایج حاصل از آن می‌تواند برای طیف گسترده‌ای شامل مدیران سیستم بانکی، سیاستگذاران پولی، تحلیلگران مالی، سرمایه‌گذاران، جامعه حسابداران و حساب‌رسان، سهامداران، دولت و محققان مفید واقع شود.

جامعه آماری

جامعه آماری این تحقیق، ۱۰ بانک تجاری ایران شامل ۶ بانک دولتی ملی، ملت، سپه، تجارت، صادرات و رفاه و ۴ بانک خصوصی شامل کارآفرین، پارسیان، اقتصاد نوین و سامان طی ۷ سال (از سال ۱۳۸۱ لغایت ۱۳۸۷) می‌باشد. با توجه به محدودیت زمانی که به دلیل جدید بودن این فعالیتها در ایران وجود دارد، نمونه‌گیری انجام نشده و داده‌های مورد نیاز این تحقیق از صورتهای مالی بانکهای فوق در مقطع مورد اشاره استخراج و محاسبه شده است.

روش گردآوری اطلاعات و داده‌ها

در این تحقیق روش گردآوری اطلاعات و داده‌ها به شرح زیر می‌باشد:

۱- برای تدوین مبانی نظری از روش کتابخانه‌ای (استفاده از اطلاعات موجود) استفاده شده است. با مطالعه کتابها، مقالات و تحقیقات دیگر، همچنین جستجو در اینترنت، اطلاعات مورد نیاز جمع‌آوری شده است.

۲- برای آزمون فرضیه از اطلاعات صورتهای مالی بانکهای جامعه آماری استفاده شده است. اطلاعات ۱۰ بانک تحت بررسی با استفاده از نرم افزار Excel طبقه بندی و به صورت مقدماتی تجزیه و تحلیل شد. هریک از متغیرهای مدل پس از جمع کردن اطلاعات، محاسبه شدند و در نهایت برای بررسی رابطه بین متغیرها، آزمون رگرسیون توسط نرم افزار Eviews انجام شد.

مدل تحقیق

شکل عمومی و ساده مدل این تحقیق که با الگو برداری از مدل تحقیق کالمز و تئورت (۲۰۰۹)

در ایران انجام شد این گونه است:

$$y_t = \beta_0 + \beta_1 y_{t-1} + \beta_2 snonin_t + \beta_3 X_t + \varepsilon_t \quad \text{معادله ۱:}$$

که در آن:

y_t : (متغیر وابسته) که در فرضیه اول نمایانگر معیارهای بازدهی (ROA و ROE) است و در

فرضیه دوم نمایانگر ریسک کل بانک می باشد.

$snonin_t$: (متغیر مستقل) که نمایانگر فعالیتهای خارج از ترازنامه می باشد.

X_t : (متغیر کنترل) به عنوان بردار متغیرهای کنترل، عواملی را که عملکرد بانک را تحت تاثیر

قرار می دهند (مانند اندازه بانک، مخاطره آمیز بودن وامها و رشد داراییها را) کنترل می کند.

ε_t : جزء خطا (اشتباه)

β_0 : جزء عرض از مبدأ

$\beta_1, \beta_2, \beta_3$: ضرایب متغیر مستقل می باشد که نشان دهنده تاثیر هر یک از متغیرهای مستقل بر

متغیر وابسته است.

فرضیه های تحقیق

۱- فعالیتهای خارج از ترازنامه بر شاخصهای بازدهی بانک (بازده داراییها و بازده حقوق صاحبان

سهام) موثر است.

با توجه به مدل تحقیق، برای آزمون فرضیه اول، تاثیر نسبت درآمدهای غیر بهره ای به مجموع

درآمدهای عملیاتی ($snonin_t$) و لگاریتم مجموع اقلام زیر خط ترازنامه به عنوان متغیر مستقل

(OBS) بر شاخصهای ROA و ROE به عنوان متغیر وابسته (y_t) مورد آزمون قرار می گیرد.

$$y_t = \beta_0 + \beta_1 y_{t-1} + \beta_2 snonin_t + \beta_3 X_t + \varepsilon_t$$

۲- فعالیتهای خارج از ترازنامه بر ریسک کل بانک، موثر است.

با توجه به مدل تحقیق، برای آزمون فرضیه دوم، تاثیر نسبت درآمدهای غیر بهره ای به مجموع

درآمدهای عملیاتی و همچنین لگاریتم مجموع اقلام زیر خط ترازنامه به عنوان متغیر مستقل) بر

ریسک کل بانک (که نحوه محاسبه آن در ادامه توضیح داده می شود) مورد آزمون قرار می گیرد.

$$y_t = \beta_0 + \beta_1 y_{t-1} + \beta_2 snonin_t + \beta_3 X_t + \varepsilon_t$$

متغیر مستقل: در این تحقیق متغیر مستقل، فعالیتهای خارج از ترازنامه بانک است که شاخصهای آن به شرح زیر می باشند:

نسبت درآمدهای غیر بهره‌ای به درآمدهای عملیاتی

این نسبت از تقسیم درآمدهای غیر بهره‌ای به مجموع درآمدهای عملیاتی حاصل می‌شود. در این تحقیق از مجموع درآمدهای غیر مشاع به عنوان شاخص درآمدهای غیر بهره‌ای استفاده می‌شود. درآمدهای عملیاتی نیز از مجموع درآمدهای مشاع و غیر مشاع در صورت سود و زیان بانکهای تحت بررسی استخراج می‌شود.

لگاریتم مجموع ارقام زیر خط ترازنامه

این متغیر لگاریتم مجموع ارقام زیر خط ترازنامه شامل ضمانتنامه، اعتبارات اسنادی، وجوه اداره شده و سایر تعهدات است.

متغیر وابسته: در این تحقیق متغیرهای وابسته که تحت تاثیر متغیرهای مستقل قرار دارند، به این شرح می‌باشند:

۱- بازدهی بانک (شامل نسبتهای بازده داراییها و بازده حقوق صاحبان سهام)

۲- ریسک کل بانک که شاخص آن واریانس درآمدهای عملیاتی می‌باشد.

ریسک کل بانک

این متغیر با احتساب واریانس مجموع درآمدهای عملیاتی بانک محاسبه می‌شود. نحوه محاسبه آن، براساس رابطه استفاده شده در تحقیق کالمز و تئورت (۲۰۰۹) به شرح زیر است:

$$\sigma_{d \ln}^2 (NOR) = W^2 \sigma_{d \ln(NONIN)}^2 + (1-W)^2 \sigma_{d \ln(N)}^2 + 2W(1-W)COV(d \ln(NONIN) \ d \ln(N))$$

که در آن:

$\sigma_{d \ln}^2 (NOR)$: واریانس مجموع درآمدهای عملیاتی

$W^2 \sigma_{d \ln(NONIN)}^2$: واریانس درآمدهای غیر بهره‌ای

$(1-W)^2 \sigma_{d \ln(N)}^2$: واریانس درآمدهای بهره‌ای

$2W(1-W)COV(d \ln(NONIN) \ d \ln(N))$: کوواریانس درآمدهای بهره‌ای و درآمدهای غیر

بهره‌ای می‌باشند.

W (حصه غیر بهره‌ای درآمد): معرف نسبت درآمدهای غیر بهره‌ای به مجموع درآمدهای بانکها می‌باشد و بدین صورت محاسبه می‌شود:

$$W = \frac{NONIN}{NONIN + N}$$

NONIN: معرف درآمدهای غیر بهره‌ای است که همانطور که عنوان شد از مجموع درآمدهای غیر بهره‌ای به عنوان شاخص آن استفاده می‌شود.

NI: معرف خالص درآمدهای بهره‌ای است که از مجموع درآمدهای مشاع به عنوان شاخص آن استفاده می‌شود.

متغیرهای کنترل: در این تحقیق متغیرهای کنترل شامل عواملی هستند که عملکرد بانک را تحت تاثیر قرار می‌دهند و عبارتند از مخاطره‌آمیز بودن وامها که شاخص آن نسبت ذخیره مطالبات مشکوک‌الوصول به کل تسهیلات است، اندازه بانک که شاخص آن مجموع دارایی‌ها می‌باشد و رشد دارایی‌ها که از تقسیم مجموع دارایی‌ها به دارایی‌های سال قبل حاصل می‌شود.

تجزیه و تحلیل داده‌ها

آمار توصیفی داده‌ها: در این تحقیق برای انجام آزمون فرضیه‌ها با استفاده از اطلاعات ۱۰ بانک، میانگین هر یک از متغیرها برای هر یک از ۷ سال محاسبه شده که در نگاره شماره ۳ ارائه شده است. همانطور که در نگاره شماره ۳ مشاهده می‌شود حصه غیر بهره‌ای درآمد به عنوان یکی از متغیرهای مستقل دارای روند یکنواختی نبوده و در طی هفت سال مورد مطالعه، به وضوح می‌توان نوسان را در روند آن ملاحظه نمود. مجموع ارقام خارج از ترازنامه به عنوان دومین متغیر مستقل، روندی صعودی دارد.

آزمون فرضیه‌ها

فرضیه اول: فعالیت‌های خارج از ترازنامه بر شاخصهای بازدهی بانک (بازده دارایی‌ها و بازده حقوق صاحبان سهام) موثر است.

با توجه به مدل تحقیق، آزمون فرضیه اول را می‌توان به ۴ بخش زیر تقسیم نمود:

۱- آزمون تاثیر نسبت درآمدهای غیر بهره‌ای به مجموع درآمدهای عملیاتی به عنوان متغیر

نگاره شماره ۳) میانگین متغیرهای مستقل، وابسته و کنترلی برای مجموع ۱۰ بانک به تفکیک ۷ سال

میانگین متغیرها							
سال	نسبت درآمدهای غیر بهره‌ای به درآمدهای عملیاتی (snoin)	اقلام خارج از ترازنامه (OBS) (میلیارد ریال)	نسبت بازده دارایی‌ها (ROA)	نسبت بازده حقوق صاحبان سهام (ROE)	ریسک کل	کل دارایی‌ها (میلیارد ریال)	رشد دارایی‌ها
۱۳۸۱	۳۶۳/۰	۲۵,۱۵۰	۰/۲۰	۲۱/۰	۰/۶۰	۵۶,۲۰۰	۴۵/۱
۱۳۸۲	۳۹۷/۰	۲۶,۵۶۵	۰/۲۰	۳۷/۰	۰/۷۰	۷۶,۱۸۵	۶۹/۱
۱۳۸۳	۳۷۷/۰	۴۶,۰۴۰	۰/۲۰	۳۸/۰	۰/۶۰	۱۰۶,۳۸۲	۶۹/۱
۱۳۸۴	۳۴۶/۰	۴۷,۶۷۸	۰/۱۰	۲۰/۰	۰/۴۰	۱۳۳,۷۷۶	۷۷/۱
۱۳۸۵	۳۱۳/۰	۶۲,۸۳۱	۰/۱۰	۱۸/۰	۰/۴۰	۱۷۱,۹۴۰	۷۲/۱
۱۳۸۶	۳۴۲/۰	۶۳,۰۰۵	۰/۱۰	۲۱/۰	۰/۵۰	۲۱۳,۵۴۵	۶۳/۱
۱۳۸۷	۳۵۴/۰	۶۴,۴۸۴	۰/۱۰	۲۸/۰	۰/۵۰	۲۲۸,۸۵۹	۴۴/۱

مستقل ($snoin_t$) بر شاخص نسبت بازده حقوق صاحبان سهام (ROE) به عنوان متغیر وابسته (y_t)

۲- آزمون تاثیر نسبت درآمدهای غیر بهره‌ای به مجموع درآمدهای عملیاتی به عنوان متغیر

مستقل ($snoin_t$) بر شاخص نسبت بازده دارایی‌ها (ROA) به عنوان متغیر وابسته (y_t)

۳- آزمون تاثیر لگاریتم مجموع اقلام زیر خط ترازنامه به عنوان متغیر مستقل بر شاخص نسبت

بازده حقوق صاحبان سهام (ROE) به عنوان متغیر وابسته (y_t)

۴- آزمون تاثیر لگاریتم مجموع اقلام زیر خط ترازنامه به عنوان متغیر مستقل بر شاخص نسبت

بازده دارایی‌ها (ROA) به عنوان متغیر وابسته (y_t)

نگاره شماره ۴) خلاصه نتایج آزمون فرضیه اول

شرح آزمون	نتیجه آزمون
تاثیر حصه غیر بهره‌ای درآمد ($snoin_t$) بر نسبت بازده حقوق صاحبان سهام (ROE)	آزمون معنی دار است با تاثیر ۷۴ درصدی متغیر مستقل بر متغیر وابسته

آزمون معنی دار است با تاثیر ۹۱ درصدی متغیر مستقل بر متغیر وابسته	تاثیر حصة غیر بهره ای درآمد ($snoin_t$) بر نسبت بازده حقوق صاحبان سهام (ROE) با افزودن متغیر کنترلی نسبت ذخیره مطالبات مشکوک الوصول به کل تسهیلات IIP
آزمون ها معنی دار نیستند	تاثیر حصة غیر بهره ای درآمد ($snoin_t$) بر نسبت بازده حقوق صاحبان سهام (ROE) با افزودن متغیر لگ و سایر متغیرهای کنترلی
آزمون معنی دار است با تاثیر ۷۷ درصدی متغیر مستقل بر متغیر وابسته	تاثیر حصة غیر بهره ای درآمد ($snoin_t$) بر نسبت بازده دارایی ها (ROA)
آزمون معنی دار است با تاثیر ۹۳ درصدی متغیر مستقل بر متغیر وابسته	تاثیر حصة غیر بهره ای درآمد ($snoin_t$) بر نسبت بازده دارایی ها ((ROA با افزودن متغیر کنترلی نسبت ذخیره مطالبات مشکوک الوصول به کل تسهیلات IIP
آزمون ها معنی دار نیستند	تاثیر حصة غیر بهره ای درآمد ($snoin_t$) بر نسبت بازده دارایی ها ((ROA با افزودن لگ و سایر متغیرهای کنترلی
آزمون معنی دار نیست	تاثیر مجموع اقلام زیر خط ترازنامه (OBS) بر نسبت بازده حقوق صاحبان سهام (ROE)
آزمون ها معنی دار نیستند	تاثیر مجموع اقلام زیر خط ترازنامه (OBS) بر نسبت بازده حقوق صاحبان سهام (ROE) با افزودن متغیر لگ و سایر متغیرهای کنترلی
آزمون معنی دار است با تاثیر ۷۲ درصدی متغیر مستقل بر متغیر وابسته	تاثیر مجموع اقلام زیر خط ترازنامه (OBS) بر نسبت بازده دارایی ها (ROA)
آزمون ها معنی دار نیستند	تاثیر مجموع اقلام زیر خط ترازنامه (OBS) بر نسبت بازده دارایی ها (ROA) با افزودن متغیر لگ و سایر متغیرهای کنترلی

فرضیه دوم: فعالیتهای خارج از ترازنامه بر ریسک کل بانک، موثر است.

با توجه به مدل تحقیق، آزمون فرضیه دوم را می توان به ۲ بخش زیر تقسیم نمود:

۱- آزمون تاثیر نسبت درآمدهای غیر بهره ای به مجموع درآمدهای عملیاتی به عنوان متغیر

مستقل ($snoin_t$) بر شاخص RISK به عنوان متغیر وابسته (y_t)

۲- آزمون تاثیر لگاریتم مجموع اقلام زیر خط ترازنامه به عنوان متغیر مستقل بر شاخص RISK

به عنوان متغیر وابسته (y_t)

نگاره شماره ۵) خلاصه نتایج آزمون فرضیه دوم

نتیجه آزمون	شرح آزمون
آزمون معنی دار است با تاثیر ۸۵ درصدی متغیر مستقل بر متغیر وابسته	تاثیر حصه غیر بهره ای درآمد (<i>snonin</i>) بر شاخص ریسک
آزمون ها معنی دار نیستند	تاثیر حصه غیر بهره ای درآمد (<i>snonin</i>) بر شاخص ریسک با افزودن متغیر لگ و سایر متغیر های کنترلی
آزمون معنی دار است با تاثیر ۶۰ درصدی متغیر مستقل بر متغیر وابسته	تاثیر مجموع اقلام زیر خط ترازنامه (OBS) بر شاخص ریسک
آزمون ها معنی دار نیستند	تاثیر مجموع اقلام زیر خط ترازنامه (OBS) بر شاخص ریسک با افزودن متغیر لگ و سایر متغیر های کنترلی

نتایج تحقیق

بررسی نشان داد که متغیر مستقل حصه غیر بهره ای درآمد بر کلیه متغیرهای وابسته شامل نسبت بازده دارایی ها، نسبت بازده حقوق صاحبان سهام و شاخص ریسک موثر است، لیکن متغیر مستقل لگاریتم مجموع اقلام زیر خط ترازنامه تنها بر دو متغیر وابسته تحقیق شامل نسبت بازده دارایی ها و ریسک کل بانک موثر است و آزمون آن بر روی نسبت بازده حقوق صاحبان سهام بی معنی است. در خصوص متغیرهای کنترلی نیز می توان عنوان نمود که به غیر از متغیر نسبت مطالبات مشکوک الوصول به کل تسهیلات که باعث بیشتر شدن ضریب همبستگی در هنگام آزمون متغیر مستقل حصه غیر بهره ای درآمد بر روی متغیرهای وابسته نسبت بازده دارایی ها و نسبت بازده حقوق صاحبان سهام می شود، اضافه نمودن سایر متغیرهای کنترلی باعث بی معنی شدن آزمون ها می شود. نتایج تحقیق در قیاس با نتایج حاصل از تحقیقات قبلی به شرح زیر است:

۱- نتایج حاصل از این تحقیق، یافته های تحقیق کالمز و ثورت (۲۰۰۷) در کانادا را با این نتیجه که فعالیتهای غیر بهره ای به دلیل وجود نوسان زیاد در طول سالهای مورد مطالعه با وجود ایجاد بازده، موجب افزایش ریسک در بانکها می شوند تایید می کند، همچنین با یافته های تحقیقات دی یانگ و رونالد (۲۰۰۱)، بائله و دیگران (۲۰۰۷) نیز مطابقت دارد، هر چند تحقیقات مشابه در این خصوص مانند استیرو (۲۰۰۶)، کالمز و لیو (۲۰۰۹) و دی جونقه (۲۰۰۹) نسبت به این تاثیر اطمینان نداشتند.

۲- نتایج حاصل از این تحقیق، نتایج حاصل از تحقیق دمیرگوک کنت و هویزینگا (۲۰۰۹) را کاملاً تایید می کند. در آن تحقیق محققان نتیجه گرفتند که راهبردهای بانکداری که به طور آشکار به

ایجاد درآمدهای غیر بهره‌ای یا تامین وجوه از روش جذاب غیر بهره‌ای اتکا می‌کنند و منجر به بازدهی می‌شوند، بسیار مخاطره‌آمیز هستند.

۳- نتایج حاصل از این تحقیق با یافته‌های تحقیق کریم و سوک جی (۲۰۰۷) در بانکهای مالزی مغایرت دارد. در آن تحقیق محققان نتیجه گرفتند که فعالیتهای خارج از ترازنامه به غیر از ریسک بازار بر سایر ریسکها تاثیر با اهمیتی ندارند. همچنین نتیجه گرفتند که فعالیتهای خارج از ترازنامه بر بازده سهام تاثیر منفی دارد.

در مجموع می‌توان نتیجه گرفت که فعالیتهای خارج از ترازنامه که در این تحقیق با دو شاخص حصه غیر بهره‌ای درآمد و لگاریتم مجموع اقلام زیر خط ترازنامه معرفی شدند به غیر از عدم تاثیر لگاریتم مجموع اقلام زیر خط ترازنامه بر نسبت بازده حقوق صاحبان سهام، در سایر موارد با ضریب همبستگی نسبتاً بالایی بر شاخصهای بازدهی و شاخص ریسک بانکها موثرند. در بین متغیرهای کنترلی نیز تنها متغیر نسبت ذخیره مطالبات مشکوک‌الوصول به کل تسهیلات باعث افزایش ضریب همبستگی بین متغیر مستقل و وابسته در آزمون تاثیر حصه غیر بهره‌ای درآمد بر هر دو شاخص بازدهی می‌شود.

پیشنهادها

۱- پیشنهاد به بانکها

با توجه به نتایج حاصل از تحقیق و اینکه فعالیتهای خارج از ترازنامه با وجود تاثیری که بر افزایش میزان بازدهی بانکها دارند در افزایش ریسک بانکها نیز تاثیر قابل توجهی دارند ضروری است که بانکها در به کارگیری فعالیتهای خارج از ترازنامه دقت بیشتری مبذول دارند و با تحلیل دقیق میزان بازدهی و ریسک حاصل از آن به پورتفوی مناسب و متعادل از فعالیتهای بهره‌ای و غیر بهره‌ای دست یابند.

۲- پیشنهاد برای تحقیق آتی

۱) از آنجا که سابقه بانکهای خصوصی در کشور ما اندک است، دوره انتخاب شده به ۷ سال محدود گردیده لیکن باز هم کل بانکهای خصوصی را شامل نشده است؛ لذا پیشنهاد می‌شود در سالهای آتی تحقیقی مشابه با بازه زمانی طولانی‌تر و شامل کلیه بانکهای دولتی و خصوصی انجام شود.

۲) در این تحقیق میزان تاثیر هر یک از اقلام زیر خط ترازنامه به صورت جدا گانه بر ریسک و بازدهی بررسی نشده است. پیشنهاد می‌شود میزان تاثیر هر یک از اقلام زیر خط ترازنامه بر ریسک و بازدهی بانکها بررسی شود.

پی‌نوشت‌ها:

1- securitization	13- Roldos	25- Stover	37- Abd Karim
2- Calmes	14- Rose	26- Bennet	38- Sok Jee
3- Theort	15- Saunders	27- Leverage	39- Nachane
4- Forward contracts	16- Walters	28- Chaudry	40- Ghosh
5- Farhi	17- Cazo	29- Young	41- Wagner
6- Tirole	18- Girardone	30- Roland	42- Demirguk kunt
7- Gorton	19- Acharya	31- Estrella	43- Huizinga
8- Metrick	20- Iiu	32- Acharia	44- Stiroh
9- Adrian	21- De Jonghe	33- Clark	45- Rumble
10- Shin	22- Averi	34- Siems	
11- Boyd	23- Berger	35- Rumble	
12- Gertler	24- Kopenhagen	36- Baele	

منابع:

الف-منابع فارسی

- ۱- بختیاری، حسن. ۱۳۸۴. ارزیابی و بررسی تحلیلی ریسک ساختار ترازنامه بانک توسعه صادرات ایران. پایان نامه، موسسه عالی بانکداری ایران.
- ۲- جمشیدی، سعید. ۱۳۸۳، بانکداری اسلامی (تجهیز و تخصیص منابع)، تهران: انتشارات پژوهشکده پولی و بانکی.
- ۳- حنیفه، مهین. ۱۳۸۸، علل گرایش به فعالیتهای خارج از ترازنامه در بانکهای ایران و تاثیر آن بر ساختار درآمدی آنها. پایان نامه، موسسه عالی بانکداری ایران.
- ۴- خلعتبری، فیروزه مراد ۱۳۶۵. اقلام خارج از ترازنامه. مجله حسابدار، شماره ۲۱، مرداد ۱۳۶۵.
- ۵- خواجوی، اردوان. ۱۳۸۶. بررسی رابطه بین ریسک و بازده سهام در بازار بورس اوراق بهادار تهران با استفاده از مدل‌های نوسانات. پایان نامه، موسسه عالی بانکداری ایران.
- ۶- دارمین، جین. ۱۳۸۵. مدیریت دارایی و بدهی راهنمایی برای خلق ارزش و کنترل ریسک. ترجمه صحاف رضوی، حسین. تهران: انتشارات پژوهشکده پولی و بانکی.
- ۷- شاهمرادی، اصغر و محمد زنگنه. تابستان ۱۳۸۵. محاسبه ارزش در معرض خطر برای شاخص‌های عمده بورس اوراق بهادار تهران با استفاده از روش پارامتریک. فصلنامه تحقیقات علمی دانشکده اقتصاد دانشگاه تهران.
- ۸- شیرازی، فریدون. ۱۳۸۳. مطالعات موردی در اعتبارات اسنادی. تهران: انتشارات موسسه عالی بانکداری ایران.
- ۹- علیمدد، مصطفی. ۱۳۸۲. نقد حسابداری و گزارشگری مالی در بانکهای ایران. چهاردهمین همایش بانکداری اسلامی، تهران: انتشارات موسسه عالی بانکداری ایران
- ۱۰- فرجی، یوسف. ۱۳۸۱. اقتصاد خرد کاربردی. تهران: شرکت چاپ و نشر بازرگانی
- ۱۱- فرخیانی، مهیار. ۱۳۸۶. بررسی ارتباط ساختار دارایی‌های موزون شده بر حسب ریسک بانکها با شاخص ریسک و بازدهی بانکها. پایان نامه، موسسه عالی بانکداری ایران.
- ۱۲- کریمی، محمد. ۱۳۸۴. بررسی تحولات فعالیت‌های خارج از ترازنامه در بانکداری بین‌المللی. مجموعه مقالات شانزدهمین همایش بانکداری اسلامی. تهران: انتشارات موسسه عالی بانکداری ایران
- ۱۳- محمدی، شاپور؛ رضا راعی و آرش فیض آباد، بهار و تابستان ۱۳۸۷. محاسبه ارزش در معرض خطر پارامتریک با استفاده از مدل‌های نا همسانی واریانس شرطی در بورس اوراق بهادار تهران. نشریه تحقیقات مالی. دوره دوم، شماره ۲۵.
- ۱۴- هال، جان. ۱۳۸۴. مبانی مهندسی مالی و مدیریت ریسک. ترجمه سیاح، سجاد و علی صالح‌آبادی. تهران: بخش تحقیقات شرکت کارگزاری مفید.
- ۱۵- هدایتی، علی اصغر؛ حسن، کلهر؛ سفری، علی اصغر و محمود، بهمنی. ۱۳۸۶. بانکداری داخلی ۲. تهران:

انتشارات موسسه عالی بانکداری ایران.

۱۶- هفرنان، شلاک. ۱۳۸۲ بانکداری نوین در تئوری و عمل. ترجمه پارسائیان، علی و علیرضا شیرانی، تهران: انتشارات بانک سپه.

ب-منابع خارجی

- 17-Abd Karim, Mohd Zaini and Chan Sok Gee.2007. Off Balance Sheet Activities and Performance of Commercial Banks in Malaysia.Journal of Financial Economics.
- 18- Baele, Lieven and De Jonghe, Olivier and Vander Vennet, Rudi, 2007. "Does the stock market value bank diversification?," Journal of Banking and Finance, Elsevier, vol. 31(7), pages 19992023-, July.
- 19-Casu,Barbara and Claudia Girardone. 2003. An Analysis of the Relevance of Off-Balance Sheet Items in Explaining Productivity Change in European Banking. The University of Reading
- 20-Calmes,Cristian and Theort,Raymond.2009.The impact of off balance sheet activities on Banks Returns. University Quebec.
- 21-Calmès, Christian and Liu, Ying, 2009. "Financial structure change and banking income: A Canada-U.S. comparison," Journal of International Financial Markets, Institutions and Money, Elsevier, vol. 19(1), pages 128139-, February.
- 22-Demirguc-Kunt ,Asli and Harry Huizinga.2009.Bank Activity and Funding Strategies: The Impact on Risk and Return. Tilburg University and CEPR
- 23-DeYoung, Robert and Karin P. Roland, 2001, Product mix and earnings volatility at commercial banks: evidence from a degree of total leverage model, Journal of Financial Intermediation 10, 5484-.
- 24-Emmanuel Farhi and Jean Tirole, 2009. "Collective Moral Hazard, Maturity Mismatch and Systemic Bailouts," NBER Working Papers 15138, National Bureau of Economic Research, Inc.
- 25-Kabir Hassan,M. And Ahmad Khasawneh.2009.The Risk of off-Balance sheet Derivatives in U.S Commercial Banks. Indiana State University
- 26-Lozano Viavs , Ana and Fotios Pasiouras.2008. The impact of non-traditional of bank efficiency : international evidence. University of Bath.
- 27-Nachan,D.M and Saibal Ghosh.2007. An Empirical Analysis of the Off-Balance Sheet Activities of Indian Banks.Journal of emerging market finance
- 28-Ozenbas,Denis and Luis, San visente portes.2007.On Balance Sheets ,Idiosyncratic Risk and Aggregate Volatility: Is Firm Volatility is Good for the Economy.Montclair State University
- 29-Stiroh,Kevin j.,2002.Diversification In Banking Is Noninterest Income the Answer?. Journal of Money
- 30-Stiroh, Kevin J., 2004, Diversification in banking: is noninterest income the answer?, Journal of Money, Credit, and Banking 36, 853882-.
- 31-Stitoh,Kevin.2006.New Evidence on the Determinants of Bank Risk.Journal of Financial Services Research
- 32- Stiroh, Kevin J. and Rumble, Adrienne, 2006. "The dark side of diversification: The case of US financial holding companies," Journal of Banking and Finance, Elsevier, vol. 30(8), pages 21312161-, August.
- 33-Tobias Adrian & Hyun Song Shin, 2009. «The shadow banking system: implications for financial regulation," Staff Reports 382, Federal Reserve Bank of New York.
- 34-Wagner,Wolf.2008.Diversification at Financial Institutions and Systemic Crises. Journal of Finanacial Intermediation